

Met een tuinstoel naar de Dom

Op doorreis naar Zwitserland belandde ik in Keulen. Een mooie gelegenheid om de beroemde Dom eens te bezichtigen. Wandelend langs de Rijn doemt het imposante bouwwerk al van verre op. Het blijft nauwelijks te bavian hoe men een bouwwerk van deze dimensies zonder onze moderne technieken heeft weten te realiseren. Wat een geloof, energie en doorzettingsvermogen is daarvoor nodig geweest.

Van de buitenkant zeer indrukwekkend, van binnen niet minder. Een imposante ruimte, gaaf van verhoudingen, mooie gebrandschilderde ramen en vele kunstschaten. Ik leerde uit mijn resigids dat de kerk pas sinds de late 19^e eeuw zijn huidige gedaante heeft: sinds de late middeleeuwen had de kerk slechts een halve toren en een schip dat nog lang niet de geplande hoogte had, alleen het koor was helemaal af.

Hoe mooi en indrukwekkend een kerk ook, mijn organistenaandacht gaat toch als eerste uit naar het orgel. Eerst moet ik dat gezien hebben voordat ik de rest kan bekijken. Een afwijking waar meer lezers van dit blad last zullen hebben vermoed ik.

In het geval van Keulen was ik extra geïnteresseerd. Ik had gelezen over een nieuw Klais-orgel dat in 1998 gebouwd was, hoog in het schip. Het bestaande instrument op de grens van dwarsschip en koor, het zgn. dwarsschip-orgel, bleef daarbij gehandhaafd. Dat werd door een vorige generatie Klais gebouwd in 1948 en in 2002 geoptimaliseerd.

In een *Festschrift*, geschreven ter gelegenheid van de ingebruikname van het nieuwe orgel, werd helder waarom voor deze oplossing gekozen werd. Het dwarsschip-orgel voldeed goed toen na de oorlog een gedeelte van de kerk klaar was voor gebruik, maar toen het hele schip er weer bij kwam was het te klein voor deze immense ruimte. Weliswaar werd in 1956 het dwarsschiporgel uitgebreid, maar de situatie bleef onbevredigend.

Men zocht naar een oplossing en kwam - na een zeer gedegen besluitvormingsproces, waarbij vele experts betrokken werden - tot de oplossing van een nieuw orgel aan de noordelijke wand van het schip. Een fraai vormgegeven instrument dat zich goed voegt in de ruimte. Het klankconcept is modern: bedoeld om alle stijlen op te kunnen spelen. De registertractuur is elektrisch en uiteraard ontbreekt een Setzer niet, zoals het een modern Duits orgel betaamd.

Toen Klais met het nieuwe orgel klaar was, werd het dwarsschip orgel onderhanden genomen en geoptimaliseerd. De details bespaar ik u hier. Wel is het de moeite van het vermelden waard dat beide orgels vanaf een nieuwe speeltafel tegelijk bespeeld kunnen worden. Het nieuwe orgel heeft een dubbele aansturing: mechanisch te spreken boven bij het orgel en elektrisch vanaf de galerij van het dwarsschip-orgel.

Ik had geluk bij mijn bezoek op een regenachtige maandag in augustus. Ik stapte de kerk binnen en de Fuga in D-dur van Bach werd aangekondigd als afsluiting van een middagviering: een stralend enh rank Plenum vulde de hele ruimte: dit moest haast wel het nieuwe orgel zijn, maar goed vast te stellen was het niet. De organist speelde niet vanaf het nieuwe orgel, hoog in het schip, maar op de galerij bij de dwarsschip-orgel.

Nadat Bach was uitgeklonken hoorden we geen orgel meer, helaas. Tijdens de bezichtiging viel mijn aandacht op een affiche van een wekelijkse orgelserie. De dag daarop zou de organist van de Dom uit Berlijn spelen. Het was duidelijk: morgen zou ik hier weer zijn!

De volgende dag arriveerde ik bewust erg op tijd voor het concert van 20.00. Om 19.20 was ik bij de kerk. Er liepen vaal mensen naar binnen, sommigen met tuinstoelen. Nog wat verlate bezoekers van de kerk? De kerk is de hele zomer laat open.

Maar toen ik binnenkwam zat de kerk tot mijn verbazing al helemaal vol. Ik kon nog net een plaats vinden naast een oudere Duitse dame. Zij komt hier elke week alleen voor het orgelconcert en is een uur voor tijd aanwezig. Elke week zit het hier zo vol, vertelde ze mij. En die bezoekers dan die de laatste 40 minuten arriveren dan? Die moeten staan, op de grond zitten of wat velen doen: op een tuinstoel zitten.

Mijn avond was nu al goed. Net nu ik de laatste tijd vaak zit te somberen over de teruglopende belangstelling voor orgels en ik de toekomst van de orgelcultuur niet florissant inschat, ben ik deelgenoot van een schare mensen die op zijn minst vraagtekens zetten bij de sombere gedachten. Hoe kan deze immens grote Dom tot op de nok gevuld zijn, terwijl veel Nederlandse series een mager bestaan leiden, tot in grote kerken met mooie orgels aan toe?

Ja, vorig jaar maakte ik 2 Nederlandse uitzonderingen mee: ik moest in de rij staan voor de 80-jarige Wim van Beek in de Martini in Groningen. En bij Olivier Latry in Haarlem zat het ook goed vol. Maar geen tuinstoelen en zeker niet een half uur van te voren vol. Al zouden deze toporganisten dat zeker verdienen en deze beide instrumenten ook. Andere concerten die ik bezocht op grote stadsorgels gaven een aanmerkelijk leger beeld, om maar niet te spreken van de vele dorpsorgels, waar men soms al heel blij is met 40 man.

Maar waarom Keulen dan zo extreem vol? Gratis toegang? Populaire organist? Fantastische orgels? Mooie kerk? Aansprekend programma?

Om bij het laatste te beginnen: het programma voor deze avond was zeker niet populair of publieksvriendelijk te noemen: veel Tournemiere, 2 Leipziger Bachkorallen, Franck, Vierne en CocherEAU (en dan niet het meest spectaculair). Ook de programma's van de andere concerten laten geen concessies aan het publiek zien: allemaal gedegen orgelmuziek uit verschillende stijlperiodes, waarbij het moderne niet wordt geschuwd. Wel meer Romantiek dan Barok.

Populaire organisten dan? Allemaal grote organisten met posities op prestigieuze orgels: allemaal toporganisten, maar niet het type waar je in Nederland de kerken vol mee krijgt. Mooie kerk? Ja natuurlijk! Uiteraard speelt dat mee en trekt het toeristen, maar zij kunnen ook overdag de kerk bekijken zonder dat ze stil hoeven te zitten. Gratis toegang dan? Het helpt vast bezoekers over de streep. Maar Haarlem is ook gratis en niet zo extreem vol als Keulen, en ik ken meer series die alleen met een gift werken, o.a. Arnhem: bij lange na niet zo vol. Mooie orgels dan? Ja, dat wel, kan ik volmondig zeggen na het beluisteren van het concert. De ruimtewerking van beide orgels samen en apart is overweldigend en dan komt er af en toe ook nog eens een chamade van achteren. Helaas stond niet in het programma vermeld wanneer welk orgel bespeeld werd. Het was lang niet altijd goed vast stellen welk orgel klonk. (De organist speelde vanaf de multifunctionele speeltafel bij het dwarsschip-orgel). Vaak was het nieuwe orgel in het schip goed te herkennen, maar of het dwarsschip-orgel ook nog een toontje meezong? Ik meende te horen dat het derde Choral van Franck helemaal op het dwarsschip-orgel gespeeld werd, maar zeker weten doe ik het niet. Ik zou vaker moeten terugkeren om meer onderscheidingsvermogen te krijgen. In ieder geval overtuigden de orgels en de muziek.

Ik herinner me nu ineens nog twee volle kerken in Duitsland: een middagconcert op het Klais-orgel in de Dom van Trier door Jozef Still, ook toen verraste het aantal bezoekers. En ook de Dom van Osnabrück met een nieuw Kuhn-orgel zat enkele jaren geleden tijdens een *Orgelsommer* helemaal vol. Ook deze concerten vonden plaats in imposante gebouwen en op eigentijdse orgels. Zijn dat de ingrediënten voor succes of speelt er meer mee?

Stof tot nadenken.